پیکره
دوره ۱۴، شماره۳۹، بهار۱۴۰۴ صفحه ۸۹تا۱۰۵

مقاله پژوهشی

آیکونوگرافی و خوانش پرندگان اساطیری در لوگوی پیام‌رسان‌ها

سمیه رسولی‌پور[۱]؛ سید نظام‌الدین امامی‌فر[۲]؛ سمیه آرزوفر[۳]

۱. دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.
۲. نویسنده مسئول، دانشیار گروه ارتباط تصویری، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.
Email:torshabi@arts.usb.ac.ir
۳. استادیار گروه ارتباط تصویری، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳،۳،۲۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳،۱۱،۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳،۱۲،۱۸

چکیده

مقدمه: نقوش اساطیری در طراحی لوگوهای پیام‌رسان‌ها به دلیل وجود تجارب مشترک میان جوامع مختلف، می‌توانند در تسهیل تعامل و درک بهتر کاربران مؤثر باشند. یکی از این نقوش، استفاده از تصویر پرندگان است که در طراحی لوگوهای پیام‌رسان‌ها به چشم می‌خورد. این پژوهش به دنبال یافتن پاسخ به دو سؤال اصلی است: ۱. چه ارزش‌های نمادینی در آیکونوگرافی پرندگان اساطیری در لوگوها دیده می‌شود؟ ۲. چرا از تصاویر پرندگان اساطیری در طراحی این لوگوها استفاده شده است؟ هدف این مطالعه، بررسی آیکون‌های موجود در لوگوهای شش پیام‌رسان به نام‌های هدهد، سروش، درنا، توییتر، کوبی و بت است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از نوع توصیفی- تحلیلی است و جمع‌آوری اطلاعات از طریق منابع کتابخانه‌ای صورت گرفته است. در این تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری هدف‌دار، آیکون پرنده در شش لوگو انتخاب شده و تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش کیفی و آیکونوگرافی پانوفسکی انجام گرفته است.

یافته‌ها: آیکونوگرافی پرندگان اساطیری در طراحی لوگو می‌تواند ارزش‌های نمادین متنوعی را نمایان سازد که به فرهنگ هر برند و شرکت وابسته است. پرندگان اساطیری معمولاً نماد آزادی، ارتباط، سرعت و کارآمدی، و ارتباط با دنیای روحانی در اساطیر مختلف جهان هستند. این نمادها با توجه به معنا و ارزشی که انتقال می‌دهند، در طراحی لوگوها به کار رفته‌اند.

نتیجه‌گیری: تحلیل شش لوگو نشان می‌دهد که اگرچه هر کدام از نظر آیکونوگرافیک ویژگی‌های خاص خود را دارند، اما تفاوت‌های بصری چندانی با هم ندارند و بیشتر نشانه‌های جانبی به متمایز ساختن آن‌ها کمک می‌کند. با این حال، همه این لوگوها پیامی مشترک را به نمایش می‌گذارند که درک جهانی از آن را تسهیل می‌کند. به طور کلی، استفاده از پرندگان اساطیری در لوگوها، ارزش‌های نمادینی چون پیام‌آوری، روشنایی، اعتماد و پیوند با هویت فرهنگی را منتقل کرده و ارتباط عاطفی میان برند و مخاطب را تقویت می‌کند.

کلیدواژه

آیکونوگرافی، اسطوره، پرندگان اساطیری، لوگو، پیام‌رسان

ارجاع به این مقاله: رسولی‌پور، سمیه، امامی‌فر، سید نظام‌الدین و آرزوفر، سمیه. (۱۴۰۴). آیکونوگرافی و خوانش پرندگان اساطیری در لوگوی پیام‌رسان‌ها. پیکره، ۱۴(۳۹)، ۸۹-۱۰۵.
DOI: https://doi.org/10.22055/pyk.2024.47177.1598

©2025 by the Authours.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

مقدمه و بیان مسئله

آیکونوگرافی، مطالعه و توصیف نشانه‌ها و محتوا است که از قرن بیستم توجه زیادی به آن شده است. اروین پانوفسکی، مورخ هنر آلمانی، روش آیکونولوژی را در مطالعات تاریخ هنر معرفی کرد. در دنیای امروز، رسانه‌ها نقش مهمی در تعامل و ارتباطات دارند و پیام‌رسان‌ها به‌عنوان ابزارهای ارتباطی جهانی، بستر جدیدی برای تعامل کاربران فراهم کرده‌اند. لوگوی پیام‌رسان‌ها باید علاوه بر داشتن هویت، برای مخاطبان قابل‌درک و پذیرفتنی باشد. از دیرباز اسطوره‌ها و باورهای اساطیری تأثیر زیادی بر زندگی انسان داشته‌اند و بازنمایی آن‌ها در جهان عینی، بخش مهمی از تعامل انسان با محیط اطرافش بوده است. پیام‌رسان‌ها می‌توانند در نمایش باورهای یک جامعه نقش ایفا کنند. با توجه به جهانی‌شدن فرهنگ‌ها، استفاده از نمادهای اساطیری ریشه‌دار در طراحی لوگوی پیام‌رسان‌ها می‌تواند به انتقال معنا و اقناع مخاطبان کمک کند. این پژوهش با هدف خوانش آیکون‌های لوگوی پیام‌رسان‌ها، به مطالعه تلفیق اسطوره‌ها و نمادها می‌پردازد و به این سؤالات پاسخ می‌دهد، ۱. در بررسی آیکونوگرافی پرندگان اساطیری، چه مواردی به‌عنوان ارزش نمادین مشاهده می‌شوند؟ ۲. چرا نقش پرندگان اساطیری در طراحی لوگوی پیام‌رسان‌ها پدیدار شده است؟ برای پاسخ به این سؤالات، آیکون‌های لوگوی پیام‌رسان‌های موردنظر و دلایل استفاده از پرندگان اساطیری در طراحی آن‌ها بررسی خواهند شد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از منظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است و با هدف دستیابی به نتایج بنیادی در حوزه تلفیق نمادهای اساطیری با طراحی لوگوی پیام‌رسان‌ها انجام می‌شود. این پژوهش بر پایه نتایج حاصل از مشاهده و مطالعه به دنبال پاسخگویی به سؤالات پژوهشی است و از روش‌شناسی کیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها بهره می‌گیرد. در این پژوهش، روش‌شناسی آیکونوگرافی اروین پانوفسکی به‌عنوان چارچوب تحلیلی مورد استفاده قرار گرفته است. این روش با تمرکز بر تحلیل نمادها و معانی پنهان در طراحی‌ها، کمک می‌کند تا ارتباط میان عناصر بصری و معانی اساطیری کشف شود. جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای انجام می‌گیرد و از منابع علمی، مقالات، کتاب‌ها و مطالعات مرتبط بهره گرفته می‌شود. پیکره مطالعاتی این پژوهش لوگوی شش پیام‌رسان، شامل سه پیام‌رسان داخلی و سه پیام‌رسان خارجی است. این پیام‌رسان‌ها به روش نمونه‌گیری غیرتصادفی انتخاب شده‌اند و با رویکردی تحلیلی مورد بررسی قرار خواهند گرفت. پیام‌رسان‌های ایرانی منتخب برای این پژوهش عبارتند از: هدهد، سروش و درنا. همچنین پیام‌رسان‌های خارجی منتخب شامل توییتر، کوبی و بت هستند. هدف از انتخاب این نمونه‌ها، بررسی تطبیقی استفاده از نمادهای اساطیری در طراحی لوگوی این پیام‌رسان‌ها و تحلیل چگونگی بازنمایی باورهای فرهنگی و اسطوره‌ای در بستر دیجیتال است. این پژوهش با تحلیل نمادهای موجود در لوگوهای منتخب تلاش می‌کند تا به نقش پرندگان اساطیری در طراحی لوگوی پیام‌رسان‌ها و ارزش‌های نمادین آن‌ها بپردازد.

پیشینه پژوهش

همانگونه که بیان شد، این تحقیق در پی خوانش نقوش پرندگان اساطیری در لوگوی پیام‌رسان‌ها است. «بیروتی و همکاران» (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان «تحلیل نماد پرنده در سکه‌های دوره ایلخانی از منظر گفتمان

مذهب بر اساس الگوی اروین پانوفسکی» دریافتند که در دوران حاکمیت یاسا نقشمایه‌های پرندگان روی سکه‌ها همراه با شهادتین ضرب گردیده و در دوران اسلامی، گرایش‌های مذهبی به‌صورت قوی‌تری در قالب شعائر اسلامی، آیات و اسامی خلفای راشدین در کنار نقوش پرندگان منعکس شده است که همهٔ این‌ها را می‌توان ناشی از تسامح دینی مغولان، مصلحت‌اندیشی آنان یا سردرگمی و بی‌سیاستی آن‌ها در عرصه مذهب دانست. همچنین، «صادقی و همکاران» (۱۴۰۰) در تحقیق خود با عنوان «آیکونوگرافی و خوانش نگاره‌ی عقاب در دوران هخامنشی» به این نتایج رسیدند که نقش عقاب، نقشی همگانی است و با توجه به ویژگی‌های عقاب با بال گسترده کهن‌الگوی الوهیت است؛ بنابراین شاهان هخامنشی از یک کهن‌الگوی جانوری برای فرافکنی قدرت و مشروعیت به اتباعشان بهره بردند. با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مشخص شد که در مورد لوگوی پیام‌رسان‌ها پژوهشی صورت نگرفته است. به‌همین دلیل در این پژوهش آیکونوگرافی و خوانش پرندگان اساطیری در طراحی لوگوی پیام‌رسان‌ها مورد مطالعه قرار گرفت تا ارزش‌های نمادین پرندگان اساطیری و چگونگی پدیدار شدن آن‌ها در لوگوی پیام‌رسان‌ها مشخص گردد.

مبانی نظری

۱. پیام‌رسان: پیام‌رسان‌ها به‌عنوان بخشی از رسانهٔ اجتماعی با اهداف مختلفی سبب جذب کاربران بسیاری شده‌اند. امروزه این پیام‌رسان‌ها با توسعه و تنوعی که در ارائه خدمات و کاربردهایی که دارند به یک رسانهٔ خبری تبدیل شده‌اند و اثرات ژرفی بر وقایع مختلف در دنیای واقعی و بر سبک زندگی افراد و رفتار مصرف‌کننده گذاشته‌اند (منصوری‌شاد و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۳۴). «مک‌لوهان[1] استدلال می‌کند که رسانه‌های هر عصر، ماهیت جامعهٔ آن عصر را تعیین می‌کنند. از نظر مک‌لوهان پیشرفت هر جامعه‌ای همزمان با رشد فناوری بوده است. جوامع انسانی از رسانه‌ها و فناوری -از حروف الفبا تا اینترنت- اثر پذیرفته و بر آن‌ها اثر نهاده‌اند. وی رسانه‌های ارتباطی را عصارهٔ تمدن می‌داند و معتقد است که تاریخ از طریق رسانه‌های غالب در هر عصر و زمانی هدایت می‌شود. رسانه‌ها آنچه را در یک دورهٔ تاریخی اتفاق می‌افتد و با اهمیت به‌نظرمی‌رسد، تعیین می‌کنند. او به‌عنوان منادی ایده دهکده جهانی، با این جمله که «وسیلهٔ پیام است» تأثیرات شگرف فناوری بر الگوهای رفتاری و ساخت اجتماعی را یادآور می‌شود» (منصوری‌شاد و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۳۴)؛ پیام‌رسان‌ها مزایایی برای اقشار مختلف جامعه، ازجمله دانشجویان، دارند. برای مثال، دستیابی به اهداف آموزشی را تسریع کرده، فعالیت‌های آموزشی را تسهیل می‌کنند و به پیگیری تکالیف درسی، افزایش انگیزه یادگیرندگان، ارسال پیام‌های چندرسانه‌ای، و انتقال فایل‌های صوتی و ویدیویی کمک می‌کنند (باقریان‌فر، سیادت و لهرابی، ۱۳۹۷). لوگو نقش مهمی در محبوبیت و هویت‌بخشی به یک پیام‌رسان دارد و آن را از رقبا متمایز می‌کند. این عنصر بصری تنها یک تصویر گذرا نیست، بلکه در طول زمان به هویت پیام‌رسان شکل می‌دهد. طراحی اصولی و استفاده صحیح از نقوش در لوگو می‌تواند ارتباط مؤثر و مناسبی با مخاطبان ایجاد کند. (فرخی‌راد و همکاران، ۱۴۰۰).

۲. پرندگان اساطیری: با توجه به اینکه زبان اسطوره نمادین است، می‌توان از آن برای فهم فرهنگ و افکار گذشتگان استفاده کرد (شفیعی‌علویچه، ۱۳۹۸). شناخت اساطیر یک قوم می‌تواند پیوند فرهنگی و اجتماعی نزدیک‌تر و آگاهانه‌تری میان جوامع ایجاد کند (علیزاده، ۱۴۰۱). اسطوره برای بشر همواره ضروری است، بدون توجه به محدودیت‌های زمانی و مکانی. تحلیل و تفکیک اساطیر مختلف می‌تواند افراد را به درک آرزوها، تمایلات و گرایشات مشترک برساند (حجازی، ۱۳۸۸). اساطیر به دو دسته فرودآینده و فرارونده تقسیم می‌شوند. در این

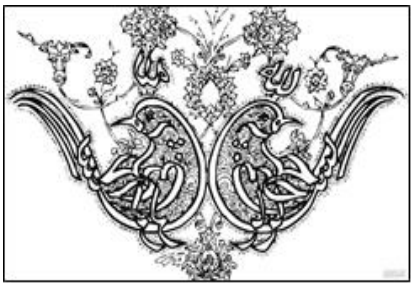
تقسیم‌بندی، اسطوره‌ها از یک سو به تاریخ تبدیل می‌شوند و از سوی دیگر، تاریخ به اسطوره تبدیل می‌شود، جایی که واقعیت‌ها در مرز زمان و مکان غرق می‌شوند. در این اساطیر، نمادهایی مانند پرندگان که از جهان طبیعی به دنیای مابعدالطبیعه می‌رسند، حضور دارند. این نمادها نمایانگر مفاهیمی چون سعادت، پیروزی، و جاودانگی هستند (طارمی و همکاران، ۱۴۰۰). پرندگان در تمامی فرهنگ‌ها نماد وسعت روح بوده و به ویژه پس از مرگ، به آسمان صعود می‌کنند. در بسیاری از تمدن‌های باستانی، پرندگان بزرگ‌تر با خورشید، خدایان و آسمان مرتبط بودند. در قرآن نیز پرندگان به عنوان نماد روح جاوید و رشد مطرح شده‌اند (زراعت‌پیشه و چیت‌سازیان، ۱۳۹۵)

۳. آیکونوگرافی: در فرهنگ‌های هنری، واژه شمایل معادل آیکُن[۱] و آیکونوگرافی[۲] به شمایل‌نگاری و آیکونولوژی[۳] به شمایل‌شناسی ترجمه شده است. شمایل در سه معنای مختلف به کار می‌رود: نخستین معنا به تمثال‌های مورد عبادت در هنر دینی مسیحی اشاره دارد. دومین معنا در نظریه‌های معناشناسی و هنر قرن بیستم استفاده می‌شود، و سومین معنا به «موضوع هنری» اشاره دارد. این رویکردها در قرن بیستم به شکل کلی و جامع‌تری برای مطالعه آثار ادبی-هنری تبدیل شدند. پس از نظریات پانوفسکی، آیکونوگرافی و آیکونولوژی با تاریخ هنر ترکیب شد و روشی برای تحلیل آثار هنری مذهبی و غیرمذهبی ارائه داد. پژوهشگران با این رویکرد به تحلیل متن، تصویر و رمزگشایی از آثار هنری می‌پردازند (شفیعی‌علویچه، ۱۳۹۸). روش پانوفسکی شامل لایه‌های معنایی مختلف است که ارتباط میان مفهوم «معنا در هنر» و «تاریخ معنا» را شکل می‌دهد (امامی‌فر و نوروزی‌زاده، ۱۴۰۱). همچنین پانوفسکی تأکید دارد که درک اثر هنری بدون توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی آن غیرممکن است. برای فهم یک اثر هنری، پانوفسکی سه مرحله را پیشنهاد می‌کند: ۱. توصیف پیش شمایل‌نگارانه (بررسی ظاهر و ویژگی‌های ظاهری اثر)، ۲. تحلیل شمایل‌نگارانه (بررسی معناهای بیانی و احساسات)، ۳. تفسیر شمایل‌شناسانه (عبور از سطح فرم و درک نیت مولف) (باقری‌فرد و حسینی‌ژرفا، ۱۳۹۹).

تحلیل آیکونوگرافی پرندگان اساطیری

پرنده در بسیاری از فرهنگ‌ها نماد روح و میان زمین و آسمان دارای نقشی واسط است. در بسیاری از ادیان و باورهای مذهبی، پرندگان نمادی از مراحل معنوی، نماد فرشتگان و مراحل برتر وجود هستند. پرنده به‌ویژه هنگامی که پس از مرگ به آسمان صعود می‌کند، نماد گستره روح است (بیروتی و همکاران، ۱۴۰۰).

۱. آیکون پرنده هدهد: «هدهد از جمله پرندگانی که از نظر ظرفیت تجلی اسما و صفات الهی تا جایی رسیده که خوشنویسان «بسم الله الرحمن الرحیم» را به‌شکل این پرنده زیبا کتابت کرده‌اند» (تصویر ۱) (افضل‌طوسی و جلالیان‌فرد، ۱۳۹۷). هدهد نامهٔ حضرت سلیمان (ع) را بر طبق آیات ۲۰-۲۲ سورهٔ نمل، نزد بلقیس برد (دارابی و معروف، ۱۳۹۳). با توجه به آیات فوق، نام دیگر هدهد مرغ سلیمان است و همچنین در برخی روایات اسلامی در بحارالانوار این پرنده لقب بهترین گرفته است (افضل‌طوسی و جلالیان‌فرد، ۱۳۹۷). با وجود اینکه شخصیت هدهد در قضیهٔ سلیمان‌نبی کاملاً واقعی است؛ اما در نزد ادیبان عارف، هدهد حکم نماد را پیدا کرده است. در نزد آنان هدهد مظهر پیر، مرشد و رهبر است (لطفی مفردنیاسری و همکاران، ۱۳۹۹). هدهد به جویندهٔ آب مشهور است و در این‌کار تبحر دارد. در «منطق‌الطیر» بعد از این‌که مرغان جمع شدند و خواستار عزیمت به‌سوی «سیمرغ» شدند، «هدهد» وارد گفتگو با آن‌ها می‌شود. در این بخش او از زبان عطار با اوصاف مختلفی از جمله: تاجوری، تیزبینی و حامل‌نامهٔ حضرت سلیمان (ع) وصف می‌شود (تصویر ۲) (عطار، ۱۳۸۸، ۲۶۳).

تصویر ۱. مرغ بسم‌الله، پرنده هدهد. منبع: افضل طوسی و جلالیان‌فرد، ۱۳۹۷.

تصویر ۲. نسخهٔ منطق‌الطیر، الحاقات مکتب اصفهان، حکایت شیخ صنعان. منبع: آقازاریان، ۱۴۰۳.

۲. آیکون پرنده خروس (پَرودَرش): خروس در زبان اوستا از واژه «خَرُوش» به معنی خروشیدن مشتق شده است و در زبان فارسی با نام «پرودرش» شناخته می‌شود که به معنای «فرا و پیش دیدن» است (مدبری و حسینی، ۱۳۹۴). در ادبیات فارسی، سروش به عنوان پیام‌آور غیب و یاری‌گر درماندگان معرفی می‌شود و در کتب مختلف به جبرییل تطبیق داده شده است (امیری‌خراسانی و گلستانی، ۱۳۹۳). استفاده از نمادهای حیوانی، از جمله خروس، در هنر به دلیل ارتباط آن با زندگی، عقاید و باورهای انسان‌ها قدمت طولانی دارد و در آثار هنری مختلف مانند سفالگری و فلزکاری تداوم داشته است (تصویر ۳). در دوره پیش از اسلام، نقوش خروس در منسوجات و سفالینه‌ها ساده و انتزاعی بودند. در دوره اسلامی، خروس مفاهیم دینی و عرفانی را منتقل می‌کند و در سفال‌های پس از اسلام و در آثار هنری اسلامی کاربرد فراوان دارد (تصویر ۴). نماد خروس در داستان معراج پیامبر اسلام نیز حضور دارد و در نگاره‌های اسلامی، مانند «مجموعه مرقع بهرام میرزا» و «معراج‌نامه شاهرخی»، به تصویر کشیده شده است، جایی که خروس آسمانی به عنوان نماد الهامات دینی و عرفانی مورد توجه قرار می‌گیرد (تصویر ۵) (چیت‌سازیان و داودی، ۱۳۹۹). در سنت تصویرگری ساسانی، تصویر خروس با هاله‌ای پیرامون سر و مروارید در دهان آن به‌کار می‌رفته است (تصویر ۶) (پنجه‌باشی و مهذب‌ترابی، ۱۴۰۱) .

تصویر ۳. تنگ نقره‌ای با نقش خروس. منبع: صادق‌پورفیروزآبادی و میرعزیزی، ۱۳۹۷

تصویر ۴. کاسه نقش‌کندهٔ رنگین با لعاب مینائی، قرن پنجم. منبع: فاضل و تیموری، ۱۳۹۵.

تصویر ۵. دیدار پیامبر با خروس سفید، معراجنامه میرحیدر، هرات. منبع: حسینی، ۱۳۹۰، ۱۲.

تصویر ۶. نقش خروس در پارچهٔ ساسانیان. منبع: صابری و مافی‌تبار، ۱۳۹۹.

۳. آیکون پرندۀ درنا: درنا پرنده‌ای مهاجر در ایران است که ویژگی‌هایی مشابه لک‌لک دارد و در اساطیر ایرانی و چینی به‌عنوان پرنده‌ای درمانگر شناخته می‌شود (شعبانی و زارعی، ۱۳۹۹). در شاهنامه و منطق‌الطیر نیز این پرنده به عنوان حکیم درمانگر ظهور می‌کند (صدیقی، ۱۳۹۲). چینی‌ها درنا را روان درختان کاج و سرو می‌دانستند (حمزئیان و میرآخورلی، ۱۴۰۰). در دوران صفوی، سفالگری با نقوش آبی در زمینه سفید و تأثیرات چین به اوج رسید و نمونه‌هایی از کوزه قلیان با نقوش درنا در حال پرواز در فضای انتزاعی ساخته شد (حسینی و چابکسوار، ۱۳۹۹) (تصویر ۷). در دوره ایلخانی، پارچه‌های ابریشمی با نقش‌هایی چون درنا و طاووس، از جمله در آثار هنری مذهبی و تاریخی به کار رفت (ابراهیمی، ۱۳۹۹) (تصویر ۸). همچنین در این دوره، کاشی‌سازی با نقوش اسلامی جایگزین نقوش انسانی شد و در این کاشی‌ها، تصویر درنا در حال پرواز مشاهده می‌شود (تصویر ۹) (سهند شیمی، ۱۴۰۱).

تصویر ۷. کوزه قلیان آبی سفید، قرن ۱۶م، کرمان. منبع: حسینی و چابکسوار، ۱۳۹۹.

تصویر ۸. قسمتی از نقش پارچه. نقش لاک‌پشت و درنا و برکه‌ای با دو ماهی. منبع: ابراهیمی، ۱۳۹۹.

تصویر ۹. نقش درنا در کاشی‌های زرین‌فام تخت‌سلیمان آذربایجان غربی. منبع: سهند شیمی، ۱۴۰۱.

۴. آیکون پرندۀ مرغ مگس‌خوار: مرغ مگس‌خوار پرنده‌ای کوچک است که در فرهنگ‌های مختلف نمادهای گوناگونی دارد. در افسانه‌های بومیان آمریکا، این پرنده به عنوان شفا دهنده و خوش‌شانس شناخته می‌شود و گاهی به عنوان نشانه باران قریب‌الوقوع ظاهر می‌شود. در شرق، به ویژه در چین، مرغ مگس‌خوار نشانه شادی، آزادی و رفاه است. در فرهنگ سلتیک، این پرنده پیام‌آور بین انسان‌ها و خدایان است و به عنوان نماد خرد و اتصال به دنیای الهی شناخته می‌شود. بر اساس این باورها، زمانی که مرغ مگس‌خوار دیده می‌شود، پیام‌هایی از طرف خدایان به انسان‌ها ارسال می‌شود (Siddique, 2022). در اساطیر مایا، مرغ مگس‌خوار به دلیل تلاش برای ازدواج با یک دختر جوان مجازات می‌شود که این داستان به فرآیندهای کیهانی مانند تولید مثل و بلوغ اشاره دارد. این مفهوم در هنر مایاها نیز به وضوح دیده می‌شود؛ به عنوان مثال، در سنگی باستانی از ایزاپا، تصویری از یک درخت تمساح با پرنده‌ای بر روی آن و مردی که در جنگ است وجود دارد (Yan & Zhang, 2023) (تصویر ۱۰). در آثار دیگر، مانند تصاویری که در فرهنگ مایا و آزتک موجود است، مرغ مگس‌خوار به عنوان نمادی از بافندگی و زنانه بودن نمایش داده می‌شود. در یکی از این تصاویر، الهه آزتک تلازولتئوتل[۴] و چالچیوتلیکو[۵] که نماد پنبه و بافندگی است، در حال حمل دوک پنبه است که به عنوان وسیله‌ای جادویی برای محافظت از انسان‌ها در برابر جادوی مرغ مگس‌خوار تفسیر می‌شود (Mazariegos, 2010) (تصاویر ۱۱و ۱۲).

تصویر ۱۰. لوح سنگی، سواحل اقیانوس آرام، مکزیک، موزه هنرهای، سوکو کوسکو. منبع: Yan & Zhang, 2023.

تصویر ۱۱. بافنده و مرغ مگسخوار، بر روی یک مجسمه گلی کلاسیک مایا از جزیره جینا. منبع: Mazariegos, 2010.

تصویر ۱۲. مرغ مگس خوار بر روی درخت غرب، Tlazolteotl و Chalchiuhtlicue نشسته است. منبع: Mazariegos. 2010.

۵. آیکون پرندهٔ جغد: جغد به دلیل حضور شبانه‌اش و صدای خاصش نماد رازآمیزی و آن جهانی بودن است. پرواز بی‌صدای آن‌ها باعث شده تا در بسیاری از فرهنگ‌ها به جغد به عنوان موجودی مرتبط با خرافات و ترس نگریسته شود. از طرفی، این ویژگی‌ها باعث تقویت این باور شده که جغد قادر به پیش‌گویی است و دیدن آن می‌تواند نشانه‌ای از خوش‌شانسی یا بدشگونی باشد. در یونان باستان، جغد به عنوان نماد خرد و دانایی شناخته می‌شد، زیرا الهه آتنا، ایزدبانوی خرد و تمدن، همواره جغدی کوچک همراه خود داشت (تصویر ۱۳). در روم باستان، مینروا که ایزدبانوی مشابه آتنا بود، همین ویژگی‌ها را داشت و رومی‌ها نیز جغد را با مراسم تدفین مرتبط می‌دانستند و دیدن آن در روز را بدیمن می‌پنداشتند (تصویر ۱۴) . در میان اعراب پیش از اسلام، جغد به عنوان نمادی از مرگ شناخته می‌شد و باور داشتند که پس از مرگ فرد، روح او به شکل جغدی بر بالای قبرش شیون می‌کند. پس از اسلام نیز با وجود تأکید پیامبر اسلام بر پرهیز از خرافات، اعراب به پرواز و آواز پرندگان بدیمن مانند جغد، کلاغ و بوم اعتقاد داشتند که فال بد می‌زنند (مهدوی، ۱۳۹۵). در مثنوی مولانا نیز جغد نمادی از عالم ماده و تعلقات حسی به شمار رفته و دارای بار معنایی منفی است (صرفی، ۱۳۸۶). در فرهنگ غرب، جغد نماد بینش، تفکر، سکوت، شب و جادوگران است، در حالی که در فرهنگ ایران به عنوان نماد شوم و غم شناخته می‌شود (Haghshenas, 2021).

تصویر ۱۳. جغد آتنا بر روی یک سکه نقره. منبع: Nakou. 2016.

تصویر ۱۴. آتنا لکاکا سووا موزه هنر متروپولیتن منبع: Alpaslan, 2019.

۶. آیکون پرنده خفاش: خفاش‌ها جانورانی اجتماعی هستند که بیشتر در شب به وسیله ارسال امواج صوتی مسیر خود را پیدا می‌کنند. در مثنوی مولانا، خفاش به عنوان پرنده‌ای منفور در تقابل با آفتاب و باز معرفی شده است و نماد نورگریزی و ظلمت است. تمدن موچه که در سواحل شمالی پرو از قرن اول تا هشتم پس از میلاد شکوفا شد، خفاش‌ها را در آثار هنری خود به تصویر کشیده است. این تصاویر معمولاً به مضامین قربانی کردن، وضعیت نخبگان و باروری کشاورزی مرتبط است. در شمایل‌نگاری موچه، خفاش‌ها در اشکال مختلفی از جمله انسان‌نما و طبیعی‌شده نمایش داده می‌شوند. خفاش‌های انسان‌نما با ویژگی‌هایی چون رگ‌ها و چهره‌های انسانی و رنگ‌های دوگانه قرمز و کرم نشان داده شده‌اند (شکل ۱۵). این تصاویر به طور کلی در زمینه‌های مختلفی از جمله مصنوعات سرامیکی و آثار هنری ظریف دیده می‌شوند (Aleksa K. 2020).

تصویر ۱۵. تصاویری از خفاش‌های انسان‌نما با یای‌های کروی پرو. منبع: Aleksa K, 2020.

این بررسی نشان می‌دهد که نمادشناسی پرندگان بسیار پیچیده و متغیر است و بسته به فرهنگ و بافت تاریخی، معانی متفاوتی می‌یابد. یک پرنده خاص می‌تواند در یک فرهنگ نماد خرد و دانش باشد؛ در حالی که در فرهنگ دیگر نماد بدشگونی و مرگ. این تنوع نشان دهندهٔ غنای نمادین پرندگان در ادراک بشری و تأثیر آن در هنر و اساطیر است.

تفسیر بازنمودی پرندگان اساطیری در لوگوی پیام‌رسان‌ها

عناصر بصری در طراحی لوگوهای پیام‌رسان‌ها نقش مهمی در ارتباط با مخاطب دارند. استفاده از نمادهای اساطیری و فرهنگی به دلیل آشنایی بیشتر کاربران با آن‌ها، می‌تواند تعامل و درک بهتری را فراهم کند. این پژوهش با رویکرد موردی، شش پیام‌رسان (سه داخلی و سه خارجی) که از نقش پرندگان در طراحی لوگوهای خود استفاده کرده‌اند، بررسی می‌کند. تحلیل با مدل سه سطحی پانوفسکی (توصیف، تحلیل و تفسیر فرهنگی و اجتماعی) انجام می‌شود. سطح دوم به تحلیل ارتباط لوگو با فرهنگ، ارزش‌ها و روندهای اجتماعی پرداخته و نتایج تحلیل به صورت مقایسه‌ای ارائه می‌شود. افزودن سطح «تفسیر فرهنگی و اجتماعی» به مدل پانوفسکی، بررسی لایه‌های معنایی عمیق‌تر لوگوها را ممکن می‌سازد و چگونگی انعکاس باورها و روندهای اجتماعی در انتخاب پرنده و طراحی لوگو را تحلیل می‌کند.

۱. پیام‌رسان هدهد: پیام‌رسان هدهد، با الهام از پرنده‌ای که در قرآن به‌عنوان حامل نامهٔ حضرت سلیمان (ع) به ملکه سبا (بلقیس) شناخته می‌شود، طراحی شده است. این پرنده در فرهنگ اسلامی و همچنین در هنرهای باستانی ایران، به‌عنوان نماد پیام‌آوری و خبررسانی اهمیت ویژه‌ای دارد. انتخاب هدهد به‌عنوان نماد این پیام‌رسان، نشان‌دهندهٔ ارتباط عمیق با ریشه‌های فرهنگی و تاریخی ایران است و تلاش برای پیوند دادن هویت ملی و مذهبی را القا می‌کند. لوگوی هدهد به‌صورت مینیمالیستی طراحی شده و شامل رنگ‌های آبی و سفید است. در این

طراحی، نگاه پرنده به سمت راست است و از فضای مثبت و منفی بهره‌برداری شده است. حرف «ه» به‌شکل سر هدهد و حرف «د» به‌عنوان بال و دم پرنده طراحی شده‌اند. نقش هدهد در انتقال پیام حضرت سلیمان، نشان‌دهندهٔ ارتباط مؤثر و سریع و همچنین ارتباط با عالم غیب است. این ویژگی‌ها به مخاطب احساس اعتماد، سرعت و کارایی در انتقال پیام را منتقل می‌کند؛ علاوه بر این، هدهد در عرفان به‌عنوان مرشد و رهبر شناخته می‌شود که می‌تواند پیام هدایت و رهبری در فضای اطلاعاتی را منتقل کند؛ همچنین، ارتباط هدهد با «منطق‌الطیر» عطار و جستجوی آب، نمادی از کشف و دستیابی به دانش و آگاهی است. این ویژگی‌ها ممکن است در قابلیت‌های پیام‌رسان مانند جستجوی پیشرفته و دسترسی به منابع اطلاعاتی نمایان شود. انتخاب هدهد به‌عنوان نماد در لوگو، حس هویت ملی را در مخاطبان ایرانی تقویت کرده و به ایجاد پیوند عاطفی با میراث فرهنگی کشور کمک می‌کند.

۲. پیام‌رسان سروش: پیام‌رسان سروش یکی از پیام‌رسان‌های داخلی است که لوگوی آن به دو قسمت فضای مثبت و منفی تقسیم شده است. در فضای منفی، یک پرندهٔ انتزاعی و سفید با خطوط ساده و حداقل جزئیات نمایش داده می‌شود. حالت سر و نوک پرنده که به سمت بالا است، به‌همراه نام پیام‌رسان که از ایزد مزدایی سروش به‌معنای «رساندن اطلاعات و اخبار جدید» انتخاب شده، نشان‌دهندهٔ تلاش هنرمند برای القای تصویر خروس (سروش) به بیننده است. در فرهنگ ایرانی، خروس نماد پیام‌آور روشنایی و طلوع است و استفاده از این نماد در لوگوی سروش می‌تواند جلب توجه مخاطب ایرانی را تسهیل کند. ارتباط خروس با سروش، پیام‌آور آسمانی و تشابه آن با جبرئیل در سنت اسلامی، بر اهمیت انتقال پیام و خبر تأکید دارد. لوگوی سروش با نماد خروس، حس اعتماد، سرعت و دقت در انتقال اطلاعات را منتقل می‌کند؛ همچنین، ارتباط خروس با معراج پیامبر (ص) و بیداری ذهنی مخاطبان را تقویت می‌کند. استفاده از خروس در هنر سنتی ایران، از دوره‌های قبل و بعد از اسلام، نشان‌دهندهٔ پیوند عمیق این نماد با هویت فرهنگی ایرانی است. انتخاب خروس در لوگوی سروش می‌تواند حس هویت ملی و ارتباط با تاریخ و فرهنگ ایران را تقویت کند. با توجه به نقش خروس در هنرهای مختلف، این انتخاب به ایجاد پیوند با میراث فرهنگی کمک می‌کند.

۳. پیام‌رسان درنا: پرندهٔ درنا، که از چین به ایران وارد شده، در آثار هنری دورهٔ سامانی و نقوش اسلامی به‌وفور دیده می‌شود. این پرنده به‌عنوان نماد خوش‌یمنی و پیام‌آوری خدایان در منسوجات آن دورهٔ شناخته می‌شد و در فرهنگ‌های مختلف نماد طول عمر، شادی و ارتباط با دنیای آسمانی است. برای طراحی لوگوی پیام‌رسان درنا، از نام و تصویر این پرنده استفاده شده است، زیرا نماد پیام‌آوری و انتقال اطلاعات مثبت است. طراحی لوگو با خطوط ساده و اشکال هندسی انجام شده که می‌تواند جلب توجه مخاطبان بیشتری کند. انتخاب درنا نه تنها نشان‌دهندهٔ سلیقهٔ جهانی است بلکه با میراث فرهنگی ایرانی نیز ارتباط دارد. در اساطیر فارسی، درنا و سیمرغ به‌عنوان پرندگان حکیم و درمانگر شناخته می‌شوند. این ویژگی درنا به‌عنوان پیام‌آور امید و شفا، به‌معنای ارائه راه‌حل‌های مثبت در شرایط دشوار است. همچنین، عمر طولانی درنا به پایداری و دوام پیام‌رسان درنا اشاره دارد و اعتماد مخاطبان را جلب می‌کند. انتخاب درنا به‌عنوان نمادی از ارتباط با طبیعت و هویت فرهنگی ایران، احساس افتخار ملی را در مخاطبان برمی‌انگیزد. این پرنده همچنین در هنرهای سنتی ایران، از جمله سفالگری صفوی و پارچه‌های ایلخانی، جایگاه ویژه‌ای دارد و استفاده از آن در لوگو به ارتباط با تاریخ و میراث فرهنگی اشاره می‌کند.

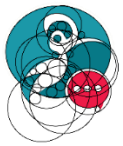
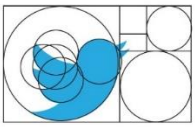
۴. پیام‌رسان توییتر[۶]: توییتر یکی از پیام‌رسان‌های معروف است که لوگوی آن از تصویر مرغ‌مگس‌خوار، پرنده‌ای کوچک و سفید، الهام گرفته شده است. طراحی مینیمالیستی این لوگو با ویژگی‌های سرعت و کارایی توییتر

همخوانی دارد. در اساطیر سلتیک، مرغ‌مگس‌خوار به عنصر هوا مرتبط است و نماد آزادی، ارتباط سریع و جهانی به‌شمار می‌آید. رنگ آبی لوگو نیز حس آرامش و اعتماد را منتقل می‌کند. سرعت و چابکی این پرنده که به انتقال سریع اطلاعات اشاره دارد، با ماهیت پویای توییتر به‌عنوان یک پلتفرم ارتباطی فوری هماهنگی دارد؛ همچنین، حضور مرغ‌مگس‌خوار در مناطق مختلف نشان‌دهندهٔ جهانی بودن توییتر است. در فرهنگ‌های مختلف، این پرنده با مفاهیمی چون شادی و خوش‌شانسی مرتبط است و می‌تواند حس مثبت را در مخاطبان ایجاد کند. با این حال، معانی مرغ‌مگس‌خوار در فرهنگ‌های مختلف یکسان نیست و باید به زمینهٔ فرهنگی مخاطب توجه شود. در اساطیر سلتیک، این پرنده به‌عنوان پیام‌آور بین انسان‌ها و الهه‌ها شناخته می‌شود که نشان‌دهندهٔ نقش توییتر در ایجاد ارتباط میان افراد و گروه‌هاست؛ همچنین، دوگانگی نمادپردازی مرغ‌مگس‌خوار در اساطیر مایا می‌تواند به جنبه‌های مثبت و منفی استفاده از توییتر اشاره کند؛ این پلتفرم می‌تواند هم ابزار ارتباطی مؤثر باشد و هم به انتشار شایعات و اطلاعات نادرست کمک کند.

۵. پیام‌رسان کیوبی[۷]: این پیام‌رسان با نام خود، لوگویی با تصویر جغد انتخاب کرده است. جغد در بسیاری از تمدن‌ها به‌عنوان نماد هوش، دانش و مشاهده شناخته می‌شود. ویژگی‌های ظاهری این پرنده، از جمله چشمان بزرگ و قابلیت چرخش ۲۷۰ درجه‌ای گردن، نیز می‌تواند دلیل انتخاب آن باشد. در فرهنگ غرب، جغد نماد بینش، خرد و راز است و استفاده از آن در لوگوی کیوبی می‌تواند نشان‌دهندهٔ هوشمندی و توانایی پردازش اطلاعات این پیام‌رسان باشد؛ همچنین، به‌عنوان ناظر هوشمند، جغد می‌تواند نماد نظارت بر اطلاعات نیز باشد؛ اما در فرهنگ ایرانی، جغد معمولاً نماد شوم و بدیمنی تلقی می‌شود و این ممکن است برای مخاطبان ایرانی غیرمؤثر یا حتی منفی باشد. با این حال، طراحان ممکن است به‌دنبال استفاده از دوگانگی معانی جغد بوده باشند تا پیامی پیچیده و چندلایه منتقل کنند. جغد می‌تواند هم نماد خرد (مانند آتنا در اساطیر یونانی) و هم نماد شوم (در برخی فرهنگ‌ها) باشد. این دوگانگی می‌تواند جذابیت و ابهام بیشتری به لوگو ببخشد و مخاطب را به تفکر درباره مفهوم عمیق‌تر آن ترغیب کند.

۶. پیام‌رسان بت[۸]: نقشمایهٔ پرنده خفاش در لوگوی پیام‌رسان خارجی بت (خفاش) به‌دلایل متعددی انتخاب شده است. خفاش به‌عنوان یک پرنده اجتماعی شناخته می‌شود که به‌صورت گروهی پرواز می‌کند و توانایی دارد تا در شب با استفاده از امواج صوتی، مسیر و طعمه خود را شناسایی کند. در برخی فرهنگ‌ها، خفاش نماد شب و رمز و راز و در برخی دیگر نماد اجتماع و قدرت ادراک صوتی است. طراحان لوگوی بت از این ویژگی‌ها بهره برده‌اند و برای نشان دادن قدرت ارتباطی پیام‌رسان، نقش وای‌فای را بر روی سینه خفاش قرار داده‌اند؛ همچنین، در ادبیات، خفاش نماد تاریکی و مخالفت با نور است که می‌تواند به جنبه‌های پنهان ارتباطات آنلاین و اطلاعات نادرست اشاره کند. در مقابل، در فرهنگ موچیکا، خفاش به‌عنوان نمادی از باروری و ارتباط با دنیای ماوراء طبیعی شناخته می‌شود. لوگوی بت می‌تواند به قدرت ارتباطات فراتر از زمان و مکان و توانایی نفوذ در شبکه‌ها اشاره داشته باشد. خفاش‌ها با استفاده از اکولوکیشن با محیط خود ارتباط برقرار می‌کنند که این ویژگی به کارایی و سرعت انتقال اطلاعات در پیام‌رسان بت اشاره دارد و بر پیوند اجتماعی میان کاربران تأکید می‌کند.

جدول ۱. آنالیز نقش پرندگان اساطیری در لوگوی پیامرسان. منبع: نگارندگان.

پیامرسان	لوگو	رنگ	ساختار	طرح خطی لوگو	ترکیب‌بندی لوگو
هدهد		آبی، سفید و سرخابی	عدم تقارن		
سروش		آبی و سفید	عدم تقارن		
درنا		آبی و سفید	عدم تقارن		
توییتر		آبی و سفید	عدم تقارن		
کوبی		آبی، سبز و سفید	عدم تقارن		
بت		آبی و سفید	تقارن		

جدول ۲. آیکونولوژی نقش پرندگان اساطیری در لوگوی پیام‌رسان. منبع: نگارندگان.

پیام‌رسان	نمونه در آثار تاریخی			توصیف، تحلیل و تفسیر آیکونوگرافیک
	لوگو	آثار	تمدن	
هدهد			هرات	توصیف: هدهد است به‌واسطه نام پیام‌رسان/ منقار کشیده پرنده/ حرف (ه) کاکل هدهد (شانه‌به‌سر) را تجسم می‌بخشد/ پرنده در حال پرواز است که نشان از سرعت است/ دارای طراحی استیلیزه و ساده تحلیل: رهبر/ تیزبین/ حامل نامه و پیام/ نماد ارتباط سریع و مؤثر/ پیام‌آوری تفسیر: اشاره به هویت ملی و پیوند با فرهنگ کهن ایرانی/ تأکید بر پیام‌رسانی پرنده هدهد
سروش			سلجوقیان	توصیف: خروس است به واسطه فرم سر (جهت نگاه) و منقار/ شیوه تجسم سینه‌ای که جلو داده شده و تجسم بانگ دادن/ دارای طراحی ساده و انتزاعی تحلیل: فراخوان/ پیام‌آور روشنایی و طلوع خورشید/ شروع جدید/ بیداری تفسیر: تأکید بر پیام‌آور بودن و نوید روشنایی دادن/ خبرهای جدید/ بیداری فکری
درنا			صفویه	توصیف: درنا است به‌واسطه بال‌های بلند و کشیده/ به‌واسطه شکل معروف درنای کاغذی اوریگامی/ طراحی مینیمال و ساده تحلیل: حکیم/ مهاجر/ همیشه حاضر/ نماد طول عمر، شادی و صلح/ ارتباط با دنیای آسمانی/ پیام‌آور الهی تفسیر: پایداری/ موفقیت/ ارتباط بین‌المللی/ همیشه در دسترس بودن
توییتر			آزتک	توصیف: مرغ مگس‌خوار است به‌واسطه جسه کوچک پرنده/ بال‌های سریع/ طراحی مینیمال و ساده تحلیل: سرعت/ تفکر/ ثروت/ آرامش/ زیبایی/ سرعت زیبا/ شادی/ آزادی/ اطمینان/ دعوت به کاوش/ قاطعیت/ حامل پیام بخت آینده/ پیام‌رسان بین مردم و خدا/ صبر/ خوش‌شانسی تفسیر: تأکید بر سرعت بالا و کارایی پیام‌رسان، حامل پیام

پیام‌رسان	نمونه در آثار تاریخی			توصیف، تحلیل و تفسیر آیکونوگرافیک
	لوگو	آثار	تمدن	
کیوبی			میترایی	توصیف: جغد است به‌واسطه چشمای گرد و درشت/ منقاری کوچک/ صورتی گرد و تخت/ طراحی ساده و نمادین تحلیل: رازآمیز/ پیش‌گویی/ ارتباط با آن جهان/ درمانگر/ دانایی/ مرگ/ دانش و تفکر/ حکمت تفسیر: تأکید بر گستردگی ارتباط گسترده و دانش و اطلاعات پیام‌رسان اشاره دارد
بت			موچه	توصیف: خفاش است به‌واسطه تجسم متمایز بال‌ها و گوش‌ها، نقش وایفا بر روی سینه پرنده تجسم قدرت پرنده در دریافت و بازتاب امواج صوتی/ طراحی مینیمال و متقارن تحلیل: قربانی/ باروری کشاورزی/نورگریز/ اجتماعی/ نماد شب و راز/ نماد ارتباط و قدرت شنوایی/ اجتماع/ ارتباط بی‌سیم تفسیر: اشاره به مفهوم ارتباط و دریافت پیام‌های پنهان/ تأکید بر فرستادن پیام و دریافت بارتاب آن

پژوهش نشان می‌دهد که طراحان لوگوی پیام‌رسان‌ها از نمادشناسی پرندگان اساطیری برای انتقال مفاهیم سرعت، ارتباط، دانش و پیام‌آوری بهره می‌برند. انتخاب هر پرنده با ویژگی‌های آن در اساطیر و فرهنگ‌های مختلف مرتبط است و بر جنبه خاصی از عملکرد پیام‌رسان تأکید دارد. در پیام‌رسان‌های داخلی، از پرندگان با ریشه‌های ایرانی مانند هدهد (پیام‌آور)، خروس (سروش، نماد روشنایی) و درنا (نماد خوش‌یمنی) استفاده شده است. این انتخاب‌ها به تقویت هویت ملی کمک می‌کند. در پیام‌رسان‌های خارجی نیز از نمادهای جهانی‌تر استفاده شده است؛ مانند مرغ مگس‌خوار (توییتر) که نماد سرعت و ارتباط جهانی، جغد (کوبی) که نماد هوش و دانش و خفاش (بت) که ویژگی‌های ارتباطی و اجتماعی دارد.

نتیجه‌گیری

از دیرباز، اساطیر و باورهای اساطیری در زندگی انسان و تعامل او با طبیعت نقش محوری داشته‌اند. انسان همواره در تلاش بوده تا باورها و جهان‌بینی خود را به‌صورت ملموس و عینی بازنمایی کند. امروزه، رسانه‌ها نقش به‌سزایی در گسترش ارتباطات انسانی و انتقال باورها و ذهنیت‌ها به عرصهٔ عمومی دارند. در این میان، طراحان لوگوی پیام‌رسان‌ها از اساطیر و نمادهای فرهنگی الهام می‌گیرند. آثار به‌جا مانده از تمدن‌های مختلف، مملو از نمادهای پرندگان اساطیری است. این پژوهش، با رویکرد آیکونوگرافی پانوفسکی، شش نماد پرنده (هدهد، سروش، درنا، مرغ مگس‌خوار، جغد و خفاش) در لوگوی پیام‌رسان‌ها را بررسی می‌کند. تحلیل تصاویر به‌روش آیکونوگرافی پانوفسکی شامل سه مرحلهٔ اصلی تعیین معنا در سطح توصیفی (شکل و فرم)، تحلیل و تفسیر نمادین (معانی فرهنگی و اسطوره‌ای) است. در پاسخ به پرسش اول پژوهش باید گفت: خصوصیات فرمی پرندگان در لوگوی پیام‌رسان‌ها، تحت تأثیر ویژگی‌های طبیعی و اساطیری آن‌هاست، هر چند کارکرد پیام‌رسان نیز در طراحی لوگو مؤثر است. تحلیل آیکونوگرافیک نشان می‌دهد که قدمت این نمادها به‌دوران‌های گذشته بازمی‌گردد و استفاده از

آن‌ها در لوگو، بر نقش پیام‌آوری پرندگان تأکید دارد. ارزش‌های نمادین این آیکون‌ها (مانند آزادی، قدرت، خلاقیت، روحانیت و پیوند با طبیعت) به فرهنگ و برند هر شرکت بستگی دارد. در پاسخ به پرسش دوم این پژوهش در طراحی لوگوی پیام‌رسان‌ها، از آیکون پرندگان اساطیری با تفاسیر آیکونوگرافیک منحصربه‌فرد استفاده شده است. با این حال، پیام‌آوری وجه مشترک تمام این پرندگان است. پرندگان اساطیری نماد آزادی، ارتباط، سرعت، کارآمدی و ارتباط با جهان معنوی هستند و از دیرباز در داستان‌ها و اساطیر مختلف به‌کار رفته‌اند. انتخاب این نمادها در لوگو، برای انتقال پیام‌های خاص و ارزش‌های نمادین است. با وجود زمینه‌های جغرافیایی مختلف، برخی ارزش‌های نمادین مشترک در این آیکون‌ها وجود دارد. تحلیل شش پیام‌رسان مورد مطالعه در جداول ۱ و ۲، نشان می‌دهد که لوگوهای طراحی شده، تمایز ویژه‌ای از یکدیگر و سایر لوگوها ندارند. معمولاً، نشانه‌های جانبی دیگر یا کارکرد پیام‌رسان، به تمایز آن‌ها کمک می‌کند. با وجود تفاسیر منحصربه‌فرد، پرندگان اساطیری در برخی مضامین مشترک‌اند؛ به‌عنوان مثال، همهٔ پیام‌رسان‌های مورد بررسی، ارزش نمادین پیام‌آوری را به اشتراک می‌گذارند. این امر باعث درک و فهم آسان‌تر لوگو توسط مخاطبان جهانی می‌شود. در نهایت بررسی آیکونوگرافیک پرندگان اساطیری در لوگوی پیام‌رسان‌ها، ارزش‌های نمادینی همچون پیام‌آوری، روشنایی، اعتماد و پیوند با هویت فرهنگی و ملی را نشان می‌دهد. این پرندگان نه تنها انتقال اطلاعات را نمادین می‌کنند؛ بلکه به‌دلیل ریشه‌های عمیق فرهنگی و تاریخی خود، ارتباط عاطفی و هویتی با مخاطب برقرار می‌کنند. استفاده از این نمادها در طراحی لوگو، به تقویت هویت فرهنگی و اجتماعی و ایجاد اعتماد و ارتباط عمیق‌تر میان کاربران و پیام‌رسان‌ها کمک می‌کند. توجه به نمادهای فرهنگی و اساطیری در طراحی برندها و لوگوها، استراتژی مؤثری در جلب توجه و ایجاد پیوند عاطفی با مخاطبان است.

مشارکت‌های نویسنده

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نگارنده ۱ در رشته پژوهش هنر با عنوان«قابلیت رسانه‌های تعاملی دیجیتال در بازآفرینی اساطیر» با هدایت نگارندگان ۲ و ۳ در دانشگاه شاهد تهران است.

تقدیر و تشکر

این پژوهش فاقد تشکر و قدردانی است.

تضاد منافع

نویسنده (نویسندگان) هیچ تضاد منافع احتمالی پیرامون تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله را اعلام نکردند.

منابع مالی

نویسنده (نویسندگان) هیچ گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکردند.

پی‌نوشت

1. Icon
2. Iconography
3. iconology
4. Tlazolteotl
5. Chalchiuhtlicue
6. Twitter
7. cubie
8. bat

منابع

- ابراهیمی، کاظم. (۱۳۹۹). مطالعهٔ تطبیقی منسوج دورهٔ ایلخانی و آثار سفالین دوره‌های سلجوقی و ایلخانی. *هنرهای صناعی ایران*، ۳(۱). ۴۷- ۶۲. Doi: 10.22052/3.1.47
- افضل‌طوسی، عفت‌السادات و جلالیان‌فرد، ناهید. (۱۳۹۷). نمادشناسی پرندگان در فرهنگ اسلامی (کتابت مرغ بسم‌الله). *پژوهشنامه گرافیک و نقاشی*، ۱(۱)، ۲۹- ۴۰. Doi:10.22051/pgr.2019.21490.1005
- امامی‌فر، نظام‌الدین و نوروزی‌زاده، مرجان. (۱۴۰۱). آیکونولوژی بهشت و جهنم در دیوارنگاره‌های دورهٔ قاجار (نمونهٔ موردی بقعهٔ پیر رودبند دزفول). *فصلنامهٔ هنرهای صناعی اسلامی*، ۶(۱)، ۱۳۳- ۱۴۶. Doi: 10.52547/jic.6.1.133
- امیری‌خراسانی، احمد و گلستانی، طیبه. (۱۳۹۳). تحلیل و نقد داستان ماهان مصری در هفت پیکر. *فصلنامه پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ۱۲(۳۳)، ۵۷- ۸۴.
- آقازاریان. (۱۴۰۳). درباره مردی که ایران را به «پادشاهیِ رنگ‌ها» تبدیل کرد، *اول صبح*، https://avalesobh.com.
- باقری‌فرد، بهرام و حسینی‌ژرفا، ابوالقاسم. (۱۳۹۹). تحلیل تابلوی عصر عاشورا براساس خوانش پانوفسکی. *دومین کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق و پژوهش‌های دینی*. دانشکده بین‌المللی ابن‌سینا گرجستان.
- باقریان‌فر، مصطفی، سیادت، علی و لهرابی، یعقوب. (۱۳۹۷). تبیین مؤلفه‌های هویت اجتماعی دانشجویان براساس استفاده از برنامه‌های پیام‌رسان موبایلی (مورد مطالعه: دانشجویان کارشناسی دانشگاه اصفهان). *نشریه جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۹(۴)، ۷۹- ۹۸. Doi: 10.22108/JAS.2018.104932.1140
- بیروتی، شهره، گودرزپروری، پرناز، باقری‌گرمارودی، امیر و غلامعلی، حاتم. (۱۴۰۰). تحلیل نماد پرنده در سکه های دورهٔ ایلخانی از منظر گفتمان مذهب بر اساس الگوی اروین پانوفسکی. *مطالعات هنر اسلامی*، ۱۸(۴۳)، ۴۳- ۵۹. Doi:10.22034/AIS.2021.262140.11478
- پنجه‌باشی، الهه و مهذب‌ترابی، سوگند. (۱۴۰۱). مطالعه نقش‌های حیوانی هنر پارچه‌بافی ساسانی. *پژوهشنامه‌ی ایران باستان*، ۱(۲)، ۹۷- ۱۱۲. Doi:10.22034/AIS.2022.330912.1012
- چیت‌سازیان، امیرحسین و داودی، فروزان. (۱۳۹۹). جایگاه نمادین خروس در فرهنگ و هنر ایران با تکیه بر آثار سفالین. فلزی و منسوجات. *پیکره*، ۹(۱۹)، ۱۱- ۱۷. Doi: 10.22055/PYK.2020.15723
- حجازی، بهجت. (۱۳۸۸). بازآفرینی اسطوره‌های سیمرغ و ققنوس. *مطالعات عرفانی*، ۵(۲)، ۱۱۹- ۱۴۸.
- حسینی، هاشم و چابکسوار، منصوره. (۱۳۹۹). تحلیل ریخت و تزیین در کوزه قلیان های عصر صفوی. *نگارینه هنر اسلامی*، ۷(۲۰)، ۱۶۹-۱۸۷. Doi: 10.22077/NIA.2021.3493.1332
- حسینی، مهدی. (۱۳۹۰). خروس و نقش آن در هفت اثر نقاشی. *کیمیای هنر*، ۱(۲)، ۷- ۱۴.
- حمزئیان، عظیم و میرآخورلی، راحله. (۱۴۰۰). بررسی رابطهٔ نمادپردازی‌های عرفانی دو اثر ئی‌چینگ و فنگ‌شن‌ین‌آی با منطق‌الطیر عطار؛ (سیمرغ، بط، خروس، غاز و درنا). *فصلنامه علمی ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناسی*، ۱۷(۶۳)، ۹۳- ۱۲۳. Doi: 10.30495/mmiq.2021680948
- دارابی، حدیث و معروف، یحیی. (۱۳۹۳). تأثیرپذیری عزالدین عبدالسلام مقدسی از عطار. *مجله زبان و ادبیات عربی*، ۶(۱۰). ۸۹- ۱۱۳. Doi /10.22067/jall.v6i10.40964

- زراعت‌پیشه، راضیه و چیت‌سازیان، امیرحسن. (۱۳۹۵). فرم‌شناسی و نمادشناسی نقوش پرندگان در سفالینه‌های دورهٔ سامانی قرن سوم و چهارم هجری. *پیکره*، ۵(۱۰)، ۱۷- ۲۸. Doi: 10.22055/PYK.2017.14542
- سهند شیمی. (۱۴۰۱). *کاشی زرین‌فام*. https://sahand-chemicals.com.
- شعبانی، محمد و زارعی، محمدابراهیم. (۱۳۹۹). بررسی و تحلیل نقوش پرنده سفالینه‌های اسلامی نیشابور با پرندگان موجود در زیست بوم منطقه. *نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی*، ۲۵(۴)، ۵- ۱۶.
Doi: 10.22059/JFAVA.2019.267342.666051
- شفیعی‌علویچه، مریم. (۱۳۹۸). بررسی نقشمایهٔ کلاغ و اژده‌ها در دو قطعه کاشی خانهٔ مقدم رویکرد آیکونوگرافی. *فصلنامه فرانما*، ۲(۶). ۷- ۳۰. https://noormags.ir/view/fa/articlepage/1713764
- صابری، نسترن و مافی‌تبار، آمنه. (۱۳۹۹). نمادینگی نقش ماکیان در منسوجات ساسانی از منظر آیکونولوژی اروین پانوفسکی (مورد مطالعاتی: خروس، مرغابی، طاووس)، *نشریه رهپو.یه هنر*، (۶)، ۵- ۱۳.
Doi:10.29252/rahpooyesoore.6.3.5.
- صادقی، سارا، جوانمردزاده، اردشیر و خسروی، زینب. (۱۴۰۰). آیکونوگرافی و خوانش نگارهٔ عقاب در دوران هخامنشی. *مجله اثر*، ۴۲(۳)، ۲۶۰- ۲۸۰. Doi::10.3069/athar
- صادق‌پور فیروزآبادی، ابوالفضل و میرعزیزی، محمود. (۱۳۹۷). بررسی تحلیلی تأثیر مضامین و نقشمایه‌های فلزکاری ساسانی بر فلزکاری آل‌بویه. *فصلنامه نگره*، ۱۴(۵۰)، ۱۹- ۳۷. Doi: 10.22070/NEGAREH.2019.4185.2128
- صدیقی، مصطفی. (۱۳۹۲). کودک، داستان کودک و مواجهه با مفهوم مرگ تحلیل داستان «سادکو و هزار درنای کاغذی» بر پایهٔ نظریهٔ کوبلرراس، تفکر و کودک. *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۴(۸). ۵۳- ۷۳.
- صرفی، محمدرضا. (۱۳۸۶). نماد پرندگان در مثنوی. *پژوهش‌های ادبی*، ۵(۱۸)، ۵۳- ۷۶.
- طارمی، اصغر، فیاض، مهدی، سمیع‌زاده، رضا و چهرقانی، رضا. (۱۴۰۰). پرندگان اساطیری، سمبولیسم عرفانی و محیط زیست با تکیه بر شعر عرفانی فارسی. *مطالعات عرفانی*، ۱۷(۲)، ۲۸۱- ۳۰۴.
https://s-erfani.kashanu.ac.ir/article_113251.html
- عطار، محمدبن ابراهیم. (۱۳۸۸). *منطق‌الطیر* (مقدمه، تصحیح و تعلیق: محمدرضا شفیعی کدکنی). سخن.
- علیزاده، جعفر. (۱۴۰۱). بازآفرینی و تحلیل اسطوره‌های شاهنامه در برندسازی. *مطالعات هنر و فرهنگ*، ۷(۱)، ۳۳- ۴۲.
https://noormags.ir/view/fa/articlepage/1889511
- فاضل، عاطفه و تیموری، مرتضی. (۱۳۹۵). مطالعه نقش خروس بر سفال نوع آقکند، *سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی*، برلین، آلمان.
- فرخی‌راد، زهرا، نامور مطالق، بهمن، خزایی، محمد. (۱۴۰۰). واکاوی شاخصه‌های خوانش لوگو به‌مثابه پیرامتن در ادراک بصری خطوط هوایی ایران. *نشریه هنرهای اسلامی*، ۱۸(۴۴)، ۳۶۱- ۳۷۶. Doi: 10.22034/ias.2022.320610.1825
- لطفی‌مفرد نیاسری، فاطمه، رسول‌نیا، امیرحسن و سیفی، محسن. (۱۳۹۹). واکاوی تطبیقی منطق‌الطیر عطار و قصیده هدهد محمود درویش. *فصلنامه علمی عرفان اسلامی*، ۱۷(۶۵). ۹۷- ۱۱۵.
https://sanad.iau.ir/Journal/mysticism/Article/907548
- مدبری، محمود و حسینی، نرگس. (۱۳۹۴). خورشید و پرندگان خورشیدی در شاهنامهٔ فردوسی. *دهمین همایش ترویج زبان و ادبیات فارسی ایران*، انجمن زبان و ادبیات فارسی، تهران، ایران.
- مهدوی، بتسابه. (۱۳۹۵). *جغد در گذر زمان؛ نقش نگاره*. http://delshiftegan.ir.domains.blog.ir.
- منصوری‌شاد، طیبه، دلاور، علی و مظفری، افسانه. (۱۳۹۷)، بررسی میزان و نوع استفاده از پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند نزد زنان خانه‌دار تهران. *نشریه پژوهشنامه زنان*، ۹(۲)، ۱۲۹- ۱۵۰.
- Aleksa K. A. (2020). Inverted Worlds, Nocturnal States and Flying Mammals: Bats and Their Symbolic Meaning in Moche Iconography. *Arts*. 9(107), 1- 23. Doi: 10.3390/arts9040107
- Alpaslan, Yazan: H. İbrahim. (2019). Yazı kategorisiMitoloji, Sanat TarihiEtiketler:aphrodite, Apollon, ares, artemis, Athena, atribu, diana, dionisos, hades, Hephaistos, Hera, herakles, herkül, hermes, hestia, minerva, nike, poseidon, tyke, zeus, https://arkeogezi.com/2019/01/24/sanatin-mitolojik-aktorleri. 18/2/2025.

- Haghshenas, Z. (2021). A Cross-cultural Study of Animal Symbolism in the Persian Renderings of Children's Literature. *International Journal of Language and Translation Research*, 1(1), 57-79. Doi: 10.22034/978389966713_004
- Mazariegos ,O. Ch .(2010). Of birds and insects: The hummingbird myth in ancient Mesoamerica. *Ancient Mesoamerica*, (21), 45- 61. Doi: 10.1017/S0956536110000155
- Nakou, G. (2016). The Ancient Mascot of Athens, https://www.greece-is.com. 18/2/2025.
- Siddique. A. B. (2022). *Hummingbird Symbolism in Culture, Religion & Dream* [+Spirit, Totem, Omen]. https://intuitiveperson.com.
- Yan, Z & Zhang. A. (2023). The World of Perception Comparative Philosophy of the Ancient Mayan Bird Totems. *qeios journal*, (19), 1- 28. Doi: 10.32388/YTBS56